

Η αποτραγικοποίηση του ανθρώπου (διά της θυσίας του Αβραάμ)

Της ΜΑΡΙΑΣ
ΛΑΜΠΑΔΑΡΙΔΟΥ
ΠΟΘΟΥ

ΘΕΩΡΩ ΠΩΣ τούτο το σημείωμά μου δεν είναι κριτική για την παράσταση της «Θυσίας του Αβραάμ», που ανέβηκε στο Εθνικό Θέατρο σε σκηνοθεσία του ίδιου του μεγάλου δασκάλου μας και κορυφαίου πρωταγωνιστή Αλέξη Μινωτή, αλλά μια προσέγγιση του έργου από άλλη οδό.

Πιστεύω πως το κύριο στοιχείο που περιέχει την ουσία του έργου είναι το γεγονός ότι ο Αβραάμ, διά της θυσίας του, υπήρξε ο πρώτος «αποτραγικοποιημένος» άνθρωπος, που σημαίνει, σαρχετυπικός μιας νέας πίστης που ύστερα από αιώνες θα ενσαρκωθεί στη «θυσία» του Ιησού.

Και είναι γνωστό πως σ' όλη τη διαδρομή της χριστιανικής θρησκείας δεν υπάρχει τραγωδία, τραγικός ήρωας, γιατί ακριβώς η πίστη στο Θεό αποτραγικοποίησε τον άνθρωπο.

Τη στιγμή λοιπόν που η μεγάλη διάνοια του Ομήρου επινοούσε τους τραγικούς ήρωες και ετοιμάζει το «υλικό» για τη γένεση της τραγωδίας από τους τραγικούς ποιητές μας, μιας τραγωδίας βασισμένης στην

πας το σημείωμά μου αυτό είναι μια προσέγγιση του έργου από άλλη οδό, κι αυτό είναι μια καλοπρασίερη κατάθεση για όποιον συμβαίνει να συμφωνεί με την άποψή μου, και γιατί θεωρώ πως η «Θυσία του Αβραάμ» είναι ένα πνευματικό γεγονός δυσπρόδιτο και τρομαχτικό μεγάλο.

Γράφει ο Κίρκεγκαρ: «Ο Αβραάμ μαρτυρεί την αλήθεια, δεν την διδάσκει». Κι αλλού: «Ο τραγικός ήρωας δεν έχει καμιά σχέση με τον ήρωα της πίστης». Κι αυτό το συνειδητοποιούμε φέρνοντας στο νου την αντίθεση ανάμεσα στον Αγαμέμνονα και στον Αβραάμ».

Είναι λοιπόν δεδομένη ήδη η αντιπαράθεση.

ΕΝΑ ΑΚΟΜΑ στοιχείο που ήθελα να σημείωσω είναι ο «ναός» και το μοναστηριακό ένδυμα των προσώπων. Πιστεύω πως αυτό στέρησε απότο έργο τις διαστάσεις του. Το στένεψε. Το σκηνικό ήταν έτοιμα από την ίδια τη Βίβλο. Η καλύβα - σκηνή του Αβραάμ ήταν στημένη κάτω από τη δρυ του Μαμβρή (Μαλεβίτσης, πρόγραμμα).

Εξοχός βέβαια ήταν ο Μινωτής, έξοχη και η Τουρνάκη. Και το τρυφερό πρόσωπο του Ισάκ. Ομως πρέπει να πούμε πως το «ρίγος» ήταν αλλού.

Τελειώνοντας την προστάθεια προσέγγισης μου στο τρισμέγιστο αυτό δραματοποιημένο συμβάν της «Θυσίας του Αβραάμ», θα ήθελα να παραθέσω μια ακόμα προσωπική απόψη:

Πιστεύω πως ήταν ιστορικά ώριμη η στιγμή που ο Σάμουελ Μπέκετ χαρακτηρίσθηκε «τραγικός συγγραφέας».

Αυτό βγήκε μέσα απ' όλο το μηδενισμό και την άρνηση της δυτικής διανόησης που έφερε, τους τελευταίους χρόνους της

Ο Αλέξης Μινωτής με την Ολγα Τουρνάκη στη «Θυσία του Αβραάμ». (Φωτογραφία: X. Μπίλιος)

ορμήν» και οι ίης υπερβασιών των ορίων του ανθρώπου, σε μια παράλληλη τροχιά του χρόνου γεννιόταν ο άνθρωπος μιας άλλης υπέρβασης, αυτής που συντελείται διά της απολύτου πίστεως.

ΠΙΣΤΕΥΩ πως αν το έργο αυτό έχει θεατρικά κάποια αξία είναι ακριβώς το γεγονός ότι η υπέρβαση του ανθρώπου δεν γίνεται διά της «εναντίωσης» προς τη θεϊκή εντολή ή διά της συγκρούσεως, δηλαδή διά της «ύψηρως», αλλά αντίθετα διά της απολύτου υποταγής προς τη «θεϊκή εντολή», στοιχείο κατ' εξοχήν οριακό της συνειδήσεως του ανθρώπου, γιατί προϋποθέτει μια εμπειρική γνώση του Απολύτου, και γιατί προϋποθέτει ακόμα την υπέρβαση του κοσμικού δέους από άλλη οδό, αυτήν της υανερώσεως του «θείου» ως απολύτου και κυριαρχού δύντος. Ως Θεού πέρα από το Καλό και το Κακό με την κοσμική έννοια, αφού είναι Θεός της απολύτου θελήσεως.

Επίσης, εκείνο που θεωρώ σημαντικό στο έργο αυτό είναι η αντιπαράθεσή του με την τραγωδία. Ο ποιητής του έργου, εάν είναι ο Βιντζέντζος Κορνάρος, ήξερε καλά πώς ο άνθρωπος που ανηφοριζεί το όρος Μοριγιά για τη θυσία, δεν είναι ο τραγικός ήρωας, γι' αυτό και τον αφήνει σε μια μεγάλη σιγή.

Ουτε από ποιητική αδεια δεν βάζει στο στόμα του λόγια της αμφιβολίας ή του χαρακτηρισμού της «εντολής» ως παράλογης και μη θητικής. Εχθρικής. Τίποτα. Ενας σπαραγμός μόνο. Ανθρώπινος. Μα καμιά διαμαρτυρία. Μέσα στη μεγάλη σιγή τελείται η «συνάντηση» με τη φανέρωση του Θεού, η ανάβαση στο Πρόσωπο, που είναι ο νέος άνθρωπος της πίστης.

Πόσο χαρακτηριστικά δίνει αυτή την εικόνα της «σιγής» του Αβραάμ ο διακεκριμένος της Ελληνικής Γραμματείας μας, φιλόσοφος Χρήστος Μαλεβίτσης, που έγραψε για τη «Θυσία του Αβραάμ» στο πρόγραμμα του Εθνικού Θεάτρου: «Τούτη η συνάντηση με το θείο συνέβη μέσα σε απόλυτη σιγή και σε απόλυτη μοναξιά, στην κορυφή του βουνού, τρεις ημέρες μακριά από κατοικημένο τόπο. Ολα αυτά βεβαίως ανήκουν στο ψυχικό τοπίο και όχι στο γεωγραφικό. Ολα αυτά συνέβησαν κάποια αφινίδια στιγμή μέσα στο βάθος της ψυχής του Αβραάμ, σε εκείνο το βάθος που δεν είναι δικό του αλλά του Θεού. Δεν είναι λοιπόν τραγικός ο Αβραάμ επειδή είναι πιστός. Είναι ο πρώτος πιστός της Ανθρωπότητας».

ΚΑΙ ΕΡΧΟΜΑΙ στην «αντιπαράθεση», για την οποία μιλησα παραπάνω. Είναι γνωστό πως στην αρχαία τραγωδία υπάρχει το «άλλο ε-

πίπεδο», που είναι ο Θεός ή η Μοίρα. Και συνήθως ο «κακός» Θεός και η ζηλοφθονη εκδικητική Μοίρα. Και ο άνθρωπος, γνωρίζοντας πως θα συντριβεί επί τη σύγκρουση μαζί του, δεν διστάζει να εναντιώθει. Γιατί βέβαια μόνον τότε θα υπερβεί τα ανθρώπινα δριά του, θα φτάσει στο τραγικό μεγαλείο της υπέρβασής του για να συνεχίσει τη λυτρωτική πορεία του καθαριμού.

Στο ιστορικό συμβάν του Αβραάμ, που μας παραδόθηκε από την Παλαιά Διαθήκη, έχουμε, ώς ένα σημείο, όλα τα στοιχεία, δεδομένα, που θα μπορούσαν να συνθέσουν μια τέλεια και συγκλονιστική τραγωδία.

Εχουμε το «κακό» Θεό που λέει στον άνθρωπο: «Θέλω το μονάκριβο παιδί σου, και το θέλω σήμερα, σφαγέμενο από τα δικά σου χέρια». «Λάβε τον υιόν σου τον αγαπητόν, ον ηγάπησας, τον Ισαάκ, και πορεύθητι εις την γην την υψηλήν και ανένεγκον αυτὸν εκεὶ εἰς ολοκάρπωσιν εφ' εν των ορέων, ων αν σοι είπω».

Εάν ο Αβραάμ αρνιόταν να εκτελέσει τούτη την εντολή, εάν διέπραττε την ύβρη της αρνήσεως, θα γινόταν ένας απόλυτα τραγικός ήρωας. Θα διάνυε δόλη την κλίμακα της συντριβής ώς το λυτρωτικό φως του καθαριμού διά της υπερβάσεως των ανθρωπίνων ορίων του, θα είχε μεγαλυνθεί, θα είχε

βιώσει τους σκοτεινούς κρημνούς της υπάρχεως και τον αντιστοιχό φωτισμό της συνειδήσεώς του.

Δεν έγινε έτσι. Ο Ανθρωπός του όρους Μοριγιά δεν ήταν ο τραγικός ήρωας. Ήταν ο απόλυτα ταπεινός. Όμως, το μέγα «φοβερό μυστήριο» που εκαλείτο να τελέσει, διάνοιγε μεσά του διαστάσεις απέιρων μεγαλύτερες απ' αυτές του τραγικού ήρωα. Γιατί η υποταγή του αυτή προϋποθέτει, όπως το είπα και πριν, την εμπειρική γνώση του Απολύτου, που συντρίβει διά της κοσμικής συντριβής συνάντησή του με το Αιώνιο που είχε ήδη γίνει Λόγος ζώντος θεού, και έδινε τρισμέγιστη σημασία στην απόφασή του.

ΜΕΓΑΛΥΝΩ ΗΚΕ ο Αβραάμ πάνω στο όρος του Μοριγιά, γιατί έκανε ένα τεράστιο άλμα: Εναπόθεσε το κοσμικό δέος και την κοσμική άμβωσσο στα χέρια του Θεού του, μεταλλάζοντας, με τη πιστή, την κοσμική περιπέτεια του ανθρώπου από τραγωδία υπάρχεως σε ουρανική γλυκύτητα παραδείσου.

Πιστεύω πως αυτό το νόημα είχε η υποταγή του στην εντολή του Θεού. Και διά της υποταγής του, που ήταν η πρώτη εμπειρική στιγμή της πιστής, μεγαλυνθήκε. Και αυτό είναι η άλλη όψη του Τραγικού. Τρισμέγιστη. Η άλλη όψη του με-

γαλείου της τραγωδίας. Που είναι ένα μεγαλείο της ταπεινότητας και της εγκαρφέρησης.

Και βέβαια, ο Άλεξης Μινωτής θα ήταν ο Ανθρωπός που μεγαλύνθηκε διά της πίστης του πάνω στο όρος Μοριγιά, στην «υψηλήν γην», την ώρα που κρατούσε στα χέρια του τη μάχαιρα για να τελέσει τη θυσία, αν δεν φορούσε τα άμφια που, πιστεύω, κατέστρεψαν τη στιγμή.

Γκρέμισαν ολόκληρη την «παραβολική» σημασία. Και αυτό βέβαια είναι μια προσωπική άποψη, όμως το έργο παιίχτηκε και για μένα με την αντίθετη γνώμη. Ο Αβραάμ ήταν ο άνθρωπος ο κοσμικός, και όχι ο αρχιερέας. Ο Ανθρωπός υψώθηκε πάνω στο όρος. Γιατί εκείνη τι βιβλική στιγμή, ο αρχιερέας ήταν άγνωστο σχήμα. Κι αν το έργο γράφτηκε το δέκατο εκτό αιώνα, το συμβάν της θυσίας του Αβραάμ έχει αρχετυπικό χαρακτήρα της γένεσης της πιστής του ανθρώπου, που σημαίνει δεν επιδέχεται ένδυση τελετουργική. Γιατί η τελετουργία ήταν η ίδια η γυμνότητα του «μυστηρίου». Ο Αβραάμ ήταν ο πρώτος λειτουργός της πιστής, όμως σε επιπλέον αρχετυπικό, όπου η γυμνότητα του εξωτερικού τοπίου συναντούσε μια άλλη γυμνότητα, αυτή της αποκάλυψης.

Είπα στην αρχή πως δεν κάνω κριτική για την παράσταση,

θρωπό γυμνό και μόνο μπροστινή στη σκοτεινή και ανυπέρβατη άμβωσσο, στο κοσμικό δέος και στην εναγκώνια συνειδήση του υπαρξιακού αδιεξόδου.

Οι κρημοί της υπάρξεως διανοίχθηκαν μπροστινό και νεκρό χάος, και ο σύγχρονος άνθρωπος, συγκλονιστικά απομυθοποιημένος από τα οράματα των υπερβατικών αγγελιών, συνειδητοποίησε το παράλογο της υπάρξεως του, που ήταν παράλογο του μηδενός.

Ο μεγάλος προφήτης και οραματιστής του αιώνα μας Σάμουελ Μπέκετ, ο ερημιτής του πνεύματος, είδε αυτή την ανάτηση του τραγικού στοιχείου από το σύγχρονο άνθρωπο και είναι ο μόνος που την έδωσε θεατρικά. Και βέβαια, η τραγική διάσταση του δικού του έργου δεν πορούσε να είναι αυτή της αρχαίας τραγωδίας. Δημιούργησε μια νέα αισθηση του τραγικού που βγήκε από τη σπαραγμένη συνειδήση του τίποτα. Βγήκε από την απόρριψη κάθε μεταφυσικής πνοής κι από την αποδοχή του χάους μ' όλο το ρίγος της φρίκης και με συνέπεια την απαξία της ζωής. Την παρωδία.

Ομως δεν θα μπορούσε να είναι διαφορετικό το στοιχείο του τραγικού στο σύγχρονο κατακερματισμένο κόσμο μας, παρά μόνο όπως η μεγάλη διάνοια του Μπέκετ το συνέλαβε.